

300 AASTAT KOOLIHARIDUST KEILAS

Festi rahvakooli algus ulatub kolme sajandi taha. Kui otsida vastust küsimusele, milal sai rahvaharidus alguse ringis konkreetsetes kihelkonnas, satume sageli ajaloolistlike vähesusest, lünklikkusest ja mitmeti tõlgendatavast tingitud raskustele. Siiski on võimalik rootsi ajast leida jälgi rahvahariduse algusest pea kõigis kihelkondades. Järgnev ülevaade vastavast oludest Keilas tugineb Eesti Ajalooarhiivis säilitatavatele Keila kiriku (aast 1214) ja Eestimaa Konsistooriumi (fond 1187) materjalidele.

1499. aasta sügisel andis Rootsi kuningas Karl XI korralduse asutada igas Eestimaa kubermangu kihelkonnas talurahvakool. Et kuninga käsu täitmist riigi sissetulekuid vähendamata saavutada koolis ning mõisnikud koolide raiamise majanduslikku raskust enda õlgadele ei tahtnud võtta, lükkus asja alustamine 1690.—91. aasta talveni. Selleks ajaks oli rüütelkonna maapäev langetanud lõpuks otsuse koolimajade ehitamise kohta, kuid tagasi lükanud kirikuringkondade nõudmised koolmeistrite tasu ja koolimaa eraldamiseks.

Keilas oli sel ajal (1659—92) pastoriks Anton Heidrich — üks mõjukamaid tollaseid kirikutegelasi, kes oli juba seotud eestikeelse kirjanduse väljandmise ja rahvakoolide asutamise. A. Heidrich seadis Keilas sisse korrapärase leeriõpetuse, kasutas selleks omakirjutatud katehismuseõpikut ning praegugi veel kirikus rippuvat pühakelikut maali (1669). Ehkki uuendusmeelsed B. G. Forseluse pooldajad A. Heidrichi katehismust teravalt kritiseerisid, saavutas

Keila kogudus usutõdede tundmises silmapaistva taseme. 1694. aasta visitatsioonil märgiti, et nii vanad kui noored, mehed kui naised väga hästi vastata mõistsid.

Esimene teade kooli asutamise püüetest Keilas sisaldub konsistooriumi aruandes 22. jaanuarist 1691: Saksa kiriku-võõrmündrid tahavad koolimaja ehitada, kuid pole veel ehituspalka, aia- ja küttepuid. Murega pöörduti kindralkubernerile poole, aga asi on veel otsustamata. A. Heidrichi kirjust konsistooriumile 29. oktoobrist 1691 selgub, et pärast kindralkubernerit luba kuninga metsadest palke raiuda on ta võõrmündritega nõu pidanud ja seejärel ärganud mõisnikke eeloleval talvel palgivedu ette võtma. Pastor kurdab, et kuigi ta on kantslist korduvalt kuulutanud, mõisnikele kirjutatud ning kogu kihelkonna talupoegi manitsenud lapsi köstri juurde kooli saatma, pole peaaegu keegi selleks valmis. Allpool näeme, kuidas esialgne ebalev suhtumine mõne aastaga muutub.

Lapsi pidi lugema õpetama hakkama köster Elias Packeli 19-aastane poeg (nn. noor köster), kes kandis sama nime. A. Heidrich rõhutab mainitud kirjas, et edaspidi soovib ta vastavalt konsistooriumi seisukohale ametisse eraldi koolmeistrit. Olgu märgitud, et rüütelkond oli koolmeistrite palkamise kulutuste vältimiseks tagasi lükanud ning nõudis õppetöö lisamist köstrile niigi arvukatele kohustustele. Rüütelkond oli ka seisukohal, et koolitoad tuleb ehitada köstrimajade juurde, konsistoorium aga soovinuks koolimaja igapäevase kontrolli hõlbustamiseks pastoraatide lähedusse.

Kahjuks ei saanud A. Heidrich ise alustatud tööd lõpule viia, sest samal 1691. aasta sügisel haigestus ta raskelt

sapipõletikku ning suri pärast lühiajalist tervenemisperioodi 8. mail 1692 55-aastaselt. Kõigele vaatamata ei heitnud võõrmündrid ühes vana ja noore köstriga kooli ehitamise mõtet peast. Nagu selgub konsistooriumi protokollist 18. jaanuarist 1693, pole Keilas küll koolimaja, kuid ehituspalgid on kohale veetud ja mõningaid noori talupoegi eraldi õpetatud.

Õppetöö jätkumine olukorras, kus kihelkond jäi kirikuõpetajata ja köstri töökoormus järsult suurenes, on tülilaste oludes vägagi tähelepanuväärne. Näiteks oli samal ajal naabruses Nissis ja Ristil koolimaja valmis, lapsi aga veel ei õpetatud.

Uus kirikuõpetaja Johann Wilcken (ametis 1693—1710) kolis Keila pastoraati alles 26. veebruaril 1693. J. Wilcken teenis varem Jõelähtme koguduses ning on oma sealse haridustegevusega läinud eesti kooli ajalukku kui aktiivne B. G. Forseliuse pooldaja. Eelnenu põhjal oleks võinud nüüd Keilas suuremat hariduselu oodata, kuid pastori vilets majanduslik järg ning kirikumõisa katastroofiline olukord ei lubanud J. Wilckenil end koolitööle keskendada. 1694. aasta visitatsiooni materjalidest selgub, et kirikuõpetajal oli sellel pinnal talupoegadega koguni konflikt tekkinud. Talupojad ei taha leppida sellega, et J. Wilcken koolimaja ehituseks mõeldud palgid asehalduri loal pastoraadi parandamiseks ära kasutas, ja «nõuavad endale koolimaja, kuhu oma lapsi saata». Noor köster Elias Packel on kohane koolmeistriks, tunnistas pastor, kuid tal on suures kihelkonnas väga palju muud tegemist.

1695.—97. aasta laastava näljahädaga algas üks eesti rahva ajaloo kriitilisemaid ajajärke. Mõistagi vajutasid nälg, Põhjasõda 1700.—10. ja 1710. aasta katk raske pitseri

hariduselule. Ka Keila rahvas pidi mõtlema eelkõige sellele, kuidas endal elu sees hoida. Sellegipoolest leidub dokumentides tunnistusi koolitöö jätkamisest. Oktoobris 1707 peetud visitatsioonil märgitakse, et neid, kes on tahtnud end harida lasta, on köster oma majas õpetanud. Praegu ei saa ta seda aga teha, sest maja on kaela kukumas. Mingit koolimaja pole siin kunagi olnud. Antakse küll järjekordne käsk koolihoone ehitada, kuid selle täitmiseni rootsi ajal ei jõuta.

Vene aeg ei toonud kooliasjadesse esialgu mingit muutust, sest kehtima jäi rootsi kirikuseadus. Vastupidi varasematele arvamustele, et Põhjasõja järel tekkis Keila kihelkonna haridusellu ligi 100-aastane lünk, on koolitöö jätkunud. 1715. aastast on kiriku arveraamatus sissekanne, et puusepale on makstud 3 riigitaalrit köstrimaja ja koolikambri parandamise eest. 1716. aasta visitatsiooni protokollis nenditakse taas koolimaja puudumist. Köster aga õpetab vähesed katkust järelejäanud lapsi oma majas. Kogudus tahab tõsiselt oma noorsugu köstri juurde saata ning soovib sellelt veel suuremat usinust. Köster Elias Packel — Keila talulaste esimene õpetaja — suri 16. mail

1726 54-aastaselt. Selleks ajaks olid aga Keila haridusellu puhumas uued tuuled, mis on seotud juba järgmise kirikuõpetaja Johann Middendorffi tegevusega.

Püüdes hinnata rootsi ajal saavutatut, tuleb öelda, et kuigi Keilas ei suudetud luua kindlapiirilist järjepidevalt tegutsevat kooli ning ehitada oma koolimaja (nagu näiteks Harju-Madisel), pandi ometi alus rahvaharidusele, mis lõppkokkuvõttes tõi endaga kaasa olulise murrangu rahva teadvuses ja väärtushinnangutes. 1724. aastal kirjutas J. Middendorff, et «terves kihelkonnas leidub vaevalt talu, kus vähemalt üht lugeda oskajat ei leiduks... õppinud on nad üksteiselt... tõeline tung lugemise järele ilmneb nii noorte kui vanade seas».

Et haridustöö sügavatele juurtele ning kord omaks võetud püsiväärtustele väärilist tähelepanu ja tunnustust jagada, tähistatakse tänava sügisel Keila linna koolides siinse rahvahariduse 300. aastapäeva. Õigupoolest võiksid seda kolme sajandi tagust algust omaks pidada kõik Keila kihelkonna koolid.

AIVAR PÖLDVEE

Kavas on hulk pidustusi, mis algavad 19. septembril kell 14, mil avatakse mälestuskivi Keila kultuurimaja juures. Kinosaalides toimub aktus-konverents. Pidustused lõpevad 28. septembril. Sellesse aega mahub balle, bankette ja kokkutulekuid nii villistastele kui ka praegustele õpilastele ja õpetajatele. Reedel, 20. septembril kell 15 on Keila algkooli kutsutud kõik need, kes õppisid selles 1954. aastani. 27. septembril kell 19 on Keila algkooli oodatud need, kelle õppimine jääb ajavahe-mikku 1958—1975. Ning

laupäeval, 28. septembril kell 18 oodatakse Keila I keskkooli villistaste aastast 1976—1991. Kõiki, kes on tulekust huvitatud, palutakse Keila I keskkooli kantsleisile tuua 10 rubla. Kantslei telefon on 4 52 90. Ja veel — Keilas hakkab ilmuma ajaleht, «Keila Leht», mille esimest numbrit, s.o. siis hariduselule pühendatud erinumbrit, saab pidustuste ajal juba lugeda.

22. septembril on Keila kirikus jumalateenistus. Vastavat Harju Muuseumis võib vaadata näitust «Keila Põllutöö kool 1929—1947».